

Ojczysty - dodaj do ulubionych / Ciekawostki językowe

PRZEMYSŁ

O J C Z Y S T Y – D O D A J
D O U L U B I O N Y C H

Zanim PRZEMYSŁ stał się PRZEMYSŁEM – tym, który zarazem tworzy i niszczy nasz świat – był po prostu sprytem. Wyraz PRZEMYSŁ w znaczeniu ‘spryt, pomysłowość, przemyślność’ pojawia się w tekstach już w XVI w. Został utworzony od wyrazu przemyślić – dawnej postaci czasownika PRZEMYŚLEĆ – o takim samym znaczeniu jak obecnie ‘zastanowić się, rozważyć’. Od tego też przymiotnik PRZEMYŚLNY ‘taki, który umie się zastanowić nad czymś, przemyśleć coś’, czyli ‘pomysłowy; zaradny; mający dużo sprytu; umiejący sobie radzić w trudnych okolicznościach’. Od tego PRZEMYSŁU pochodzi również imię PRZEMYSŁ, chętnie nadawane w czasach staropolskich, przekształcone później na PRZEMYSŁAW. A jak przemyślny PRZEMYSŁ stał się przemysłowym PRZEMYSŁEM? Andrzej Bańkowski tłumaczy to, podając jako powód „przeniesienie nazwy przyczyny (bystrość umysłu nowej kasty złoczyńców – inżynierów) na jej zgubny skutek, propagowane przez polskich purystów językowych” [ESJP, II, 872]. W XVIII w. na określenie tego, co dzisiaj nazywamy PRZEMYSŁEM, używano – podobnie jak w innych krajach – łacińskiego słowa INDUSTRIA, którego podstawowym znaczeniem jest ‘zapobiegliwość; gorliwość w działaniach podejmowanych dla zysku’. Wprowadzone w XIX w. nowe znaczenie słowa PRZEMYSŁ było więc kalką semantyczną: PRZEMYSŁ od ‘pomysłowości’ przez ‘przemyśliwanie czynne nad zarobkiem, handlem, gospodarstwem’ (taka definicja w słowniku Lindego) do ‘wielkiej, masowej produkcji materialnej’.